

УДК 37.015.311-057.87

**Діагностика готовності дітей старшого дошкільного віку
до навчання в школі**

Піроженко Тамара Олександрівна

*Член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор,
завідувач лабораторії психології дошкільника, Інститут психології імені Г.С.
Костюка НАПН України м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-9822-4819>
5197536tp@gmail.com*

Карабаєва Ірина Іванівна

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, старший
науковий співробітник лабораторії психології дошкільника, Інститут
психології імені Г.С. Костюка НАПН України м. Київ, Україна, [https://orcid.org](https://orcid.org/0000-0003-4286-2103)
[/0000-0003-4286-2103](https://orcid.org/0000-0003-4286-2103)
karabaeva.i@ukr.net*

Соловійова Людмила Іванівна

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, старший
науковий співробітник лабораторії психології дошкільника, Інститут
психології імені Г.С. Костюка НАПН України м. Київ, Україна, [https://orcid.org](https://orcid.org/0000-0003-3584-9779)
[/0000-0003-3584-9779](https://orcid.org/0000-0003-3584-9779)
soloviova.liudmyla@gmail.com*

Хартман Олена Юрійівна

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії
психології дошкільника, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН
України м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-3380-4836>
olenakhartman@gmail.com*

Представлена розроблена діагностика готовності дитини до шкільного навчання: «Чарівні перетворення», яка базується на поєднанні педагогічних і психологічних методів дослідження, побудованих на взаємодії дорослого з

дитиною з врахуванням досягнень провідної для дошкільного віку ігрової діяльності.

Відмічено, що основним критерієм обрано усталений прояв показників інтелектуальної, мотиваційної, емоційно-вольової зрілості дитини, що відбивається у величині статистично узагальнених і усереднених значень.

Комплексний абрис актуального стану готовності дитини до систематичного навчання в умовах сучасних змін в системі початкової освіти здійснюється на основі визначення суми загальної кількості балів. Показано, як на основі кількісної визначається її якісна характеристика.

Ключові слова: психологічна готовність дитини до навчання, творча уява, діагностика, компетентність, наступність дошкільної та початкової ланок освіти, довільна регуляція.

Для вивчення готовності дитини 6 (7) років до школи науковцями лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України розроблено комплекс діагностичних завдань «Чарівні перетворення». Його мета – оцінити актуальний стан розвитку у дитини старшого дошкільного віку емоційно-ціннісного, пізнавального, комунікативно-мовленнєвого, творчого, регулятивного змістового компоненту діяльності – основи сформованих соціально-психологічних якостей, життєвих вмінь та навичок, що визначають готовність дитини до навчання в умовах реформування української школи [1].

Перед проведенням обстеження дитини необхідно визначити місце, час, підготувати протокол фіксації результатів та обладнання (іграшки: конструктор, ляльку, м'яч, автомобіль; зразки графічного диктанту – рис.1; великий конверт, аркуш у велику клітинку з позначеною точкою, канцелярську гумку, олівці (простий, кольорові), наліпки для заохочення; чарівну скриньку, аркуш 210 x 297 мм з намальованим всередині квадратом.

Діагностичний комплекс «Чарівні перетворення» складається із наступних завдань: «Придумай гру з іграшкою», «Шлях до чарівної скриньки» та «Чарівні перетворення фігури». Вони об'єднані одним сюжетом та мають ігровий характер.

На початку обстеження важливо встановити контакт з дитиною, створити теплу, довірчу атмосферу спілкування, налаштувати її на подальшу роботу. Психолог запрошує дитину пограти разом із ним. У разі, коли дошкільник зустрічається з психологом уперше, необхідно познайомитися: «Привіт! Давай знайомитись. Мене звати А тебе? Дуже приємно! Давай пограємо разом».

Після знайомства і погодження дитини на гру психолог повідомляє їй зміст завдання «Придумай гру з іграшкою»: «Я впевнена у тому, що ти любиш грати та знаєш багато ігор. Подивись, які у мене є іграшки (конструктор, лялька, м'яч, автомобіль). Обери одну цікаву для тебе та придумай гру, як пограти з нею. Ти пам'ятаєш, що з іграшкою можна гратися в гру самому(ій) або з друзями. В грі у кожного учасника(ці) можуть бути ролі. А також бувають правила, яких необхідно дотримуватися. Гра з чогось починається. Та колись закінчується. Ти маєш декілька хвилин, щоб придумати гру. Скажи, коли ти будеш готовий(а) про неї розказати». В процесі виконання завдання психолог слідкує за часом, наданим дитині на вигадування гри (2-3 хв.), за потреби допомагає у виборі іграшки, заохочує, використовує навідні запитання під час її розповіді про гру.

Далі психолог пропонує дитині завдання «Шлях до чарівної скриньки» (рис.1).

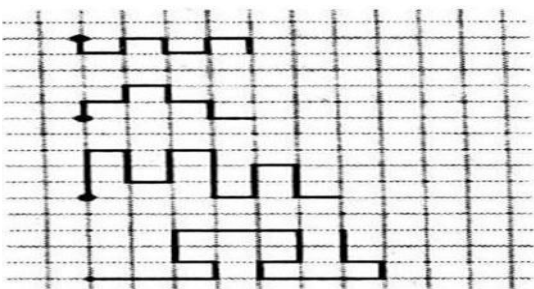

Рис.1 «Шлях до чарівної скриньки»

Розкриває дошкільнику сутність наступного завдання та надає інструкцію до його виконання: «А зараз я пропоную тобі погратися у мою гру. Ти згоден(на)? Давай разом замалюємо цей шлях (*тренувальне завдання*). Спочатку оберемо, чим ми будемо малювати шлях – олівцем простим, чи кольоровим, що ще тобі може знадобитися (гумка). Зараз ми будемо малювати шлях, треба постаратися, щоб він був гарними й акуратними. Для цього потрібно уважно мене слухати і малювати так, як я буду говорити. Я буду казати, на скільки клітинок і в яку сторону ти повинен(на) провести лінію. Наступну лінію малюєш там, де закінчилася попередня. Нагадай, де в тебе права рука? Витягни її в бік – куди вона вказала? (*на двері, на вікно тощо*). Коли я скажу, що потрібно провести лінію вправо, ти її проводиш до дверей (*вибрати будь-який наочний орієнтир*). Де ліва рука? Коли я скажу, що потрібно провести лінію вліво, згадай про руки (*або будь-який орієнтир ліворуч*). Тепер пробуємо проходити шлях. Постав олівець на точку (*аркуш у велику клітинку з позначеною точкою*). Малюй, не відриваючи олівець від паперу: одна клітинка вниз (*пауза*), одна клітина вправо (*пауза*), одна клітинка вгору (*пауза*), одна клітинка вправо (*пауза*), одна клітинка вниз (*пауза*). Далі продовжуй малювати такий самий візерунок сам(а)». Під час виконання завдання можна підбадьорювати дитину, але не слід робити жодних додаткових вказівок.

По завершенню малювання дитиною тренувального завдання психолог пропонує продовжити виконання завдання «Шлях до чарівної скриньки»: «Дивись сюди (*показує конверт із завданнями різної складності*): виконавши це завдання ми дістанемося до чарівної скриньки. Ти хочеш це зробити? (*чекає на відповідь дитини, в разі згоди продовжує*). Добре! Граємо далі. Шлях до скриньки обирати тобі. Подивись. Він може бути простим, середньої складності, складним. Якщо ти вибереш складний шлях і пройдеш його, ти отримаєш нагороду – 3 наліпки, якщо ти вибереш шлях середньої складності і пройдеш його ти отримаєш – 2 наліпки, якщо ти вибереш легкий шлях і пройдеш його, ти отримаєш 1 наліпку. Якщо ти вибереш шлях і не пройдеш

його – нагороди не буде. Старайся виконати завдання. А тепер подивись ще раз на завдання (*вказує на завдання різної складності*), це – складний шлях для проходження, це – середньої складності, а це – легкий. Вибирай той, який ти вважаєш, що виконаєш (*пауза*). Молодець, ти вибрав(ла) свій шлях до скриньки». По завершенню психолог об'єктивно оцінює і озвучує результат виконання дитиною завдання. (Наприклад: «На мою думку, ти вибрав(ла) цікавий і непростий шлях до скриньки. Ти виконав(ла) завдання дуже гарно та правильно, отримуєш три наліпки». Або, «Не дуже гарно та не зовсім правильно і отримуєш дві наліпки»; «Сьогодні у тебе не вийшло виконати завдання, але ти старався(лася), тому отримуєш одну наліпку; тобі зовсім не хотілося йти до скриньки, але я думаю, що ти вмієш це робити добре і наступним разом покажеш усі свої вміння»). Робить паузу та спостерігає за реакцією дитини. Продовжує: «Візьми усі наліпки, хай вони нагадують тобі про нашу зустріч».

Психолог продовжує: «Ти вибрав(ла) свій шлях до скриньки. Ось і вона (*дістає коробку*). Переходимо до виконання завдання «Чарівні перетворення фігури». Відкриваємо... (*дістає з коробки аркуш паперу з окремо намальованою геометричною фігурою – квадратом*). Зараз ми з тобою будемо продовжувати свої чаклунські справи – малювати. Уяви себе «чарівником». Спробуй свою «чарівну силу» і перетвори геометричну фігуру так, щоб вийшов малюнок. Домалюй до геометричної фігури певні елементи таким чином, щоб перетворити її на річ або істоту, що пов'язані або з тобою, або з людьми, природою, або з технікою. Постарайся намалювати якомога краще – так, як ти вмієш». Після виконання завдання дорослий запитує дитину: «Ти закінчив(ла) роботу? Більше нічого не треба домальовувати? Що ти намалював(ла)? Як ти вважаєш, чи впорався(лася) ти із завданням?» По завершенню обстеження психолог мовить до дитини: «Мені було приємно провести час із тобою! До зустрічі!»

Застосування комплексу діагностичних завдань «Чарівні перетворення» передбачає фіксацію фактичного виконання дій дитиною. Під час виконання

першого завдання «Придумай гру з іграшкою» слід зафіксувати наступне. 1. Яку саме іграшку обрала дитина: конструктор, ляльку, м'яч чи автомобіль. 2. Якісну ознаку самого процесу вибору: вибір здійснено дитиною самостійно, іграшку обрано за допомогою / підказкою дорослого або – дитина відмовилася від виконання завдання. 3. Записати дослівний текст придуманої дитиною гри з іграшкою. 4. Результат вигадкування гри з іграшкою, яку дитина обрала: гру придумано або ні. 5. Якісну оцінку змісту придуманої гри. 6. Якісну оцінку придуманої гри з точки зору передбаченої можливої рольової взаємодії учасників гри. 7. Якісну оцінку придуманої гри з точки зору наявності чи відсутності в ній ігрових правил. 8. Наявність у розповіді дитини елементів словесної (вербальної) творчої уяви. 9. Загальну оцінку виконання дитиною цього (першого) завдання.

Під час виконання *другого* завдання «Шлях до чарівної скриньки» необхідно зафіксувати результати за двома параметрами: 1) вибір дитиною завдання; 2) вибір дитиною складності завдання та результат його виконання. Тренувальне завдання (*рис. 0*) не оцінюється. А також оцінка малюнка дитини за такими показниками: дитина - точно відтворила візерунок; - відтворила візерунок з помилкою в одній лінії; - відтворила візерунок з декількома помилками; - відтворила візерунок, в якому є лише подібність тих чи інших окремих елементів зі зразком; - у виконаному малюнку відсутня подібність до зразку; - відмовилася від виконання завдання.

За підсумками виконання *третього* завдання «Чарівні перетворення фігури» необхідно здійснити оцінку розвиненості творчої уяви дитини у створенні художнього образу на основі аналізу малюнку дитини. Критерії оцінки: 1. Дитина намалювала розгорнутий сюжет із кількома об'єктами, геометрична фігура виступала як частина одного з об'єктів. Малюнку притаманна точність, реалістичність, яскравість зображень. На малюнку без коментарів /пояснень дитини можливо зрозуміти, що зображено. 2. Дитина правдоподібно зобразила окремий об'єкт, відтворюючи справжній вигляд «опредмечуючи» геометричну фігуру (предметне зображення, де геометрична

фігура – основа малюнку), і включила отриманий об'єкт в уявний сюжет. Використання кольорової гами відповідає дійсності, оточуючий дитину світ представлений різнобічно, таким, який він існує в реальності, в житті. Забарвлення малюнків: соковита кольорова гама з різноманітними кольорами та відтінками, перевага яскравих та світлих тонів. 3. Дитина домалювала фігуру так, що вийшло правдоподібне зображення предмета з різними деталями, але відсутністю сюжету, в який було б включене зображення. В малюнках помітна перспектива. На огляд малюнки акуратні, привабливі, «живі» – в них є радість, життя. 4. Дитина домалювала фігуру так, що вийшло схематичне спрощене контурне зображення, у якому немає деталей (будинок – квадрат з дахом, або з вікном; машина – контур кабіни з колесами). На малюнку в основному контури предметів, з притаманною їм «непропорційністю», «прозорістю». Спостерігається прив'язаність до використання певних або одного кольору, тому на огляд малюнки не яскраві, тьмяні, бліді або може спостерігатися спалах яскравості – все рожеве тощо. 5. Дитина «помітила» геометричну фігуру. У домальованій фігурі спостерігається незавершеність в зображенні предметів. Замість предметного зображення представлені окремі лінії, штрихи, частини геометричних фігур, незакінчені форми. Ізольовані частини предметів (замість цілого будинку – вікно, двері, стіна). Безформність зображення, іноді без допомоги «художника» важко було визначити зміст намальованого. Малюнок з примітивною зображувальністю. «Вмальовувала» у фігуру – додавала крапки, лінії, заштриховувала. Спостерігається монотонність у використанні кольорової гами або надмірна яскравість. 6. Дитина не сприйняла завдання на побудову образу уяви з використанням заданого елемента – не малювала. Або малювала поруч із заданою геометричною фігурою своє зображення. Геометрична фігура залишилася осторонь, дитина ніби не помічала її під час малювання. Без пояснення неможливо визначити, що намальовала дитина. [2]

Крім фіксації результатів виконання дитиною комплексу діагностичних завдань, аналізу потребує процес їх виконання – оцінювання сформованості довільної регуляції дій дитини під час взаємодії та виконання усіх завдань – за

такими критеріями: вміння виконувати дії за зразком; вміння виконувати дії за словесною інструкцією дорослого; вміння виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети, готовність долати труднощі; вміння дотримуватися теми спілкування з дорослим. Кожен з критеріїв має чіткі показники проявів. [3]

На основі зафіксованих результатів виконання дитиною комплексу діагностичних завдань «Чарівні перетворення» формулюються висновки щодо актуального стану розвитку дитини старшого дошкільного віку, а саме: розвиненості соціально-психологічних якостей, життєвих вмінь та навичок, що визначають готовність дитини до систематичного навчання в умовах сучасних змін в системі початкової освіти:

– готовність дитини до навчання в школі *сформована повною мірою*. Освітній, виховний та розвивальний вплив на дитину з боку дорослих здійснюється без змін до запланованої діяльності.

– готовність дитини до навчання в школі *достатньо сформована*. Освітня взаємодія з дитиною продовжується за орієнтирами освітньої та виховної роботи закладу дошкільної освіти.

– готовність дитини до навчання в школі *знаходиться в стадії формування*. Є потреба активізації певних розвивальних впливів. Сфера (конкретне вміння /навичка /здатність) визначається найнижчими бальними оцінками серед усіх показників. На основі цього формулюються пропозиції/рекомендації педагогам та батькам.

– готовність дитини до навчання в школі *є умовною*. Є потреба в посиленій активізації освітніх впливів у сферах, за якими зафіксовані найнижчі бальні оцінки. З метою визначення інтенсивності сумісних розвивальних впливів, батьків необхідно інформувати про можливі перспективи розвитку дитини та потенційні можливості й досягнення дитини в новій ситуації розвитку (початок навчання в школі).

– *дитина до школи не готова*. Є потреба в узгодженні та проведенні цілеспрямованої індивідуальної роботи з дитиною. Системне залучення батьків.

Список використаних джерел

1. Пироженко Т., Хартман О. Цінність дитинства в період зміни соціальної ситуації розвитку дітей дошкільного віку – початок навчання в школі / Tamara Pirozhenko, OlenaKhartman . – Р. 385-398 // Professional development of the teacher in the light of European integration processes: collective monograph /in the sciences. edit prof. Tsvetkova Hanna - Hameln: InterGING, 2019. – 565 p.)
2. Кузьменко В., Карабаєва І. Розвиток творчої уяви старших дошкільників як складової психологічної готовності до навчання у новій українській школі //Психологічний часопис : науковий журнал / за ред. С.Д. Максименка —Том 7.Вип. 4. —Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2021. —163с. С 88-99/ <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.3.7> [in Ukrainian]
3. Соловійова Л.І. Регулятивний компонент діяльності у складі критеріїв комплексної оцінки готовності дитини до шкільного життя. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2021. № 36 (2). С. 99–104. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2021.3614>. URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/issue/current> (дата звернення 04.04.2022).